

Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri

Effects of immigration on children's health

Diler AYDIN, Nurdan ŞAHİN, Berna AKAY

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, Bandırma

ÖZ

Göç, toplumların sosyokültürel, ekonomik, politik yapısı ile doğrudan ilişkili olan ve insanlık tarihinin bütün dönemleri boyunca var olan bir olgudur. Göç her zaman önemli bir toplumsal değişim nedenidir. Göç çeşitli nedenlere bağlı olarak gerçekleşse de bu süreçten ve toplumsal sonuçlarından en fazla etkilenen gruplardan biri çocuklardır. Dünyada çocuklar son dönem göç hareketleri içerisinde yeni ve önemli bir grup olarak karşımızda çıkmakta ve siyasi gündemin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Göç, çocukların yaşamını olumsuz yönde etkilemekte ve kalıcı sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Çocukların özellikle büyüme ve gelişme süreçlerinin devam etmesi, ebeveynlerine bağımlı olmaları ve kendilerini korumadaki yetersizlikleri gibi nedenlerle göç sürecinde sağlık açısından etkilenmelerine neden olmaktadır. Bu süreçte yaşanan tüm olumsuzluklar çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal yapısını derinden ve bazen de kalıcı şekilde zarar görmesine neden olabilmektedir. Göç olayında çocuklar sayısal üstünlüklerinden ve korunmaya düşkün durumlarından dolayı özel bir konumdadır. Zaten zayıf ve savunmasız olan çocuklar bu süreçten farklı düzeylerde ve farklı yönlerde etkilenen en önemli grup olduğundan sağlık sorunlarına ve çözüm önerilerine daha fazla önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda makalede, göç olayının çocuk sağlığı açısından önemi ve hemşirelik yaklaşımlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Çocuk, göç, sağlık

ABSTRACT

Immigration is a phenomenon directly related to the socio-cultural, economic and political structure of societies and has happened throughout the history of humanity. Immigration is always a major cause of social changes. Although as a matter of fact immigration occurs due to various reasons, children is one of the groups which are mostly affected by immigration and its social consequences. In recent immigration movements in the world, children confront us as a new and important group and have constituted an important part of the political agenda. Immigration adversely affects the lives of children and can lead to the emergence of persistent health problems. Since especially process of growth, and development of the children continues, an in consideration of their dependency on their parents, and their inability to protect themselves, their health is adversely effected during immigration. All the adversities experienced by children during this process may deteriorate their physical, mental and social constitution deeply, and sometimes may permanently deteriorate their health. Children are in a special position in immigration, because of they constitute the majority in the immigration population and also need protection. Because they are weak and vulnerable to dangers, children are affected by the results of immigration at different levels and from different aspects. Therefore, it is believed that more attention should be paid to their health problems, and recommendations about solutions of these problems. Considering this fact, this article aims to evaluate the importance of immigration in terms of children's health and related nursing approaches.

Key words: Children, immigration, health

Alındığı tarih: 28.09.2016

Kabul tarihi: 08.11.2016

Yazışma adresi: Yrd. Doç. Dr. Diler Aydın, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Kurtuluş Cad. Bandırma -10200-Balıkesir
e-mail: dileraydin@gmail.com

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihinin bütün dönemleri boyunca toplumların sosyokültürel, ekonomik, politik yapısı

ile doğrudan ilişkili olan durumdur^(1,2). Göç, “kişilerin gelecek yaşantılarının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere, sürekli ya da geçici bir süre için bir iskan ünitesinden bir başkasına yerleşmek amacıyla

yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayı” olarak tanımlanmaktadır ^(3,4). Fakat göç olgusu nedenleri ve sonuçları bakımından bir çok etkileşimi bünyesinde barındırdığından basit bir yer değiştirme olarak algılanmamalıdır ⁽⁴⁾.

Farklı tanımlamalara bakıldığında göç ile birlikte yaşanan mekansal farklılaşmanın yanında zaman boyutu da önemlidir. Özellikle göç bir zaman dilimi içinde belirli bir yerleşim bölgesinden dışarıya çıkan tüm yer değiştirmelerin sayısı olarak da tanımlanır ⁽⁵⁾.

Toplumsal hareketliliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan göç olgusu ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal birçok faktör tarafından etkilenir ⁽⁶⁾. Özellikle de toplumların kültürel değerleri ya da bulunduğu koşulları nedeniyle göç nedenlerinin de farklılıklar olabilmektedir ⁽⁶⁾. Göç, itici nedenler ve çekici nedenlerden oluşmaktadır. Göçe neden olan itici nedenler, kötü ekonomik koşullar, savaş, terör, açlık, dini etnik ve siyasi baskılar, doğal olaylar gibi nedenler iken, çekici nedenler arasında iyi eğitim olanakları, iyi iş olanakları, özgürlük, güvenlik, ekonomik fırsatlar gibi durumlar yer almaktadır ⁽⁴⁾.

Göç, ister gönüllü veya zorunlu, ister kısa ya da uzun dönemli olsun, bireylerin yaşamını toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal olarak etkileyen asıl unsur, yaşanan mekanın değiştirilmesidir. Mekan değişimi yakın ya da uzak mesafeli olabilmekle birlikte, kat edilen siyasi ve idari sınırlar göç olgusuna farklı anlamlar yükleyebilmektedir ⁽²⁾. Ülke içinde olan hareketler iç göç, uluslararası boyut kazanan hareketler dış göç olarak tanımlanmaktadır ⁽¹⁾. İnsanlık boyunca yaşanan göçler, ekolojik dayatmalar, ekonomik fırsatlardan yararlanma isteğinin bir sonucu olarak olduğu gibi sosyal bir otoritelerin gündeme getirdiği sürgünler ve savaşlar nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir ^(7,8).

Günümüzde dünyada küreselleşmenin doğrudan ya da dolaylı etkileri, bölgesel çatışmalar, yoksulluk, teknolojik gelişmeler, ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesi ile birlikte göç eden kişi sayısı artmaya devam etmektedir ^(1,9). Göç sürecinden ve toplumsal sonuçlarından en fazla etkilenen gruplardan biri de çocuklardır ⁽¹⁰⁾. Son yıllarda devam eden göç olgu-

sunda bu nüfusun beşte birini de çocuklar oluşturmakta ve dünyada da göçmen çocuklar siyasi ve sosyal gündemin önemli bir parçasını oluşturmaktadır ⁽⁹⁾. Literatürde 2015 yılı verilerine göre Avrupa Birliği’ne üye ülkelere yanından ebeveynleri olmaksızın düzensiz olarak gelen ve kayıt altına alınmayan 45300 çocuğun %51’inin Afganistan kökenli, %16’sının ise Suriye kökenli olduğu belirtilmektedir. Özellikle Almanya, İsveç ve Macaristan’da sığınma başvurusu yapan Suriyelilerin %70’inin bu kategorideki çocuklardan olduğu görülmüştür ⁽¹¹⁾. Bu sonuçlar doğrultusunda çocuklar son dönemde göç hareketleri içerisinde yeni ve gündemde olan bir grup olarak karşımızda bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre Mart 2016 yılı itibarıyla Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların %50’den fazlasını çocuklardan oluşmaktadır ^(7,11). Ülkemizde son yıllarda göç dalgası ile birlikte 2 milyon 541 bin Suriyeli bulunmakta ve bu grubun en az 1 milyon 125 binini 0-14 yaş grubu mülteci çocuk oluşturmaktadır. Ancak çocuklar yalnızca ebeveynleri ya da refakatçileri ile değil tek başlarına da göç ettiklerinden gerçek çocuk göç rakamlarını verebilmek zordur ^(9,12).

İnsanların çeşitli nedenler ile yaşadıkları yerlerini değiştirerek göç etmeleri en fazla çocukları etkilemektedir. Çocukların özellikle büyüme ve gelişme süreçlerinin devam etmesi, ebeveynlerine bağımlı olmaları ve kendilerini korumadaki yetersizlikleri gibi nedenlerle göç sürecinde sağlık açısından etkilenmelerine neden olmaktadır. Bu süreçte yaşanabilecek olumsuzluklar çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişiminde derinden ve bazen de kalıcı şekilde zarar görmesine neden olabilmektedir ⁽¹³⁾. Göç olaylarında çocuklar sayısal olarak fazla olması ve korunmaya düşkün durumları nedeni ile özel bir konumdadır. Zaten zayıf ve savunmasız olan çocuklar bu süreçten farklı düzeylerde ve farklı yönlerde etkilenen en önemli grup olduğundan sağlık sorunlarına ve çözüm önerilerine daha fazla önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu doğrultuda makalede, göç olayının çocuk sağ-

lığı açısından önemi ve hemşirelik yaklaşımlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Göçün Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri

Nedeni ne olursa olsun fiziksel, sosyal ve kültürel olarak bireyleri ve beraberinde toplumu etkisi altına alan göçün çocuklara etkisi yadsınamaz düzeydedir ⁽⁶⁾. İstihdam, eğitim, sağlık, barınma, yabancılaşıma ve güvenlik gibi bir göç eden ailelerin üstesinden gelmek zorunda olduğu sorunlar doğrudan çocuklara yansımakta ve göçmen çocukları hem aile içerisinde hem de ev sahibi toplumun çocukları karşısında dezavantajlı hale getirmektedir ⁽⁹⁾.

İnsanın kendi çevresini bırakıp, ani ve hızlı bir çevre değişimine neden olan göç kavramı, bireyleri ve toplumu sosyal, kültürel ve fiziksel olarak etkileyerek, sağlık ve sağlık değişkenleri üzerinde de çok önemli etkilere neden olur. En önemli risk grubunu oluşturan göçmen çocuklar da, göç sırasında ve ülkelerinden ayrıldıktan sonra pek çok sağlık riskleri ile karşı karşıya kalırlar.

Göç ve mülteci yaşam, “Çocuk Hakları bildirgesi”nin temeli olan yaşama, korunma, gelişme ve katılım haklarında “boşluk” yaratan, çocukların bedensel, ruhsal, sosyal gelişimlerini etkileyen bir durumdur. “Çocuk Hakları Sözleşmesi”nin 2. Maddesi “ayrımcılığa”, 3. Maddesi “Her şartta öncelikle çocuğun yararının düşünülmesine”, 22. Maddesi “mülteci kavramına” yaptığı vurgularla göç eden ve mülteci olmuş çocukların hakkına dikkat çeker ⁽¹⁴⁾. Sağlıklı olma hakkı, “İnsan Hakları Sözleşmesi” tarafından “yaşam hakkı” maddesi kapsamında evrensel bir hak olarak tanımlanmaktadır. Herkes, sağlıklı olmak hakkına sahip olmak ile birlikte, sağlık hizmetinden yararlanma hakkına da sahiptir. Ayrıca sağlık hizmetinin sunulması ülkeden ülkeye farklılık gösterse bile, genel olarak devletlerin sorumluluğu altında bulunmaktadır.

Ailenin çocuklarla yeterince ilgilenmemesi, sosyoekonomik yetersizlikler çocukların beslenme, sağlıklı yaşayabilme, büyüme ve gelişme için gerekli olanaklardan yoksun kalmalarına, hastalık ve kazalardan korunma, çocuğa yönelik istismar, ihmal ve

şiddeti kapsayan birçok çocuk sağlığı sorunlarına neden olmaktadır. Göç yaşayan çocuklarda, suç yönelme, şiddet uygulama, depresyon ve anksiyete, gelişme geriliği, uyku ve yeme bozuklukları, özgüven eksikliği, okulda başarısızlık, sigara ve alkol bağımlılığı gibi riskli davranışlar, intihar, hiperaktivite gibi psikolojik ve davranışsal sorunlar karşımıza çıkmaktadır.

Göç süreci içinde çocukların yer alması, barınma, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel olanaklardan yararlanamaması anlamındadır ⁽¹¹⁾. Gereksinimleri yüksek olan çocuklar aynı zamanda hakları açısından en fazla ihlale uğrayan çocuklardır. UNICEF, “Dünya Çocuklarının Durumu 2014” raporunda da “Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece haklarından yararlanamamakta, yeteneklerini tam olarak geliştirememekte ve topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamaktadırlar.” olarak belirtilmektedir ^(15,16).

Çocuklar gelişimleri devam eden, bağımlı olan ve korunma süreci içinde olduklarından akut ya da kronik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönden en fazla etkilenen gruptur ⁽¹⁴⁾. En büyük etkileri uyumsuzluk, aile içi şiddet, yoksulluk, eğitim ile birlikte çocuk sağlığı üzerinde etkili olmaktadır. Göç kavramı çocuk sağlığını sosyal haklarından ruh sağlığı boyutlarına kadar farklı boyutlarda etkileyebilmektedir. Etkileyen bu kavramlar:

1. Bulaşıcı Hastalıklar

Göç eden toplumlarda ekonomik durumun yetersiz olması, beslenme bozukluğu, hijyen ve yetersiz altyapı olanakları, göçmenlerin bulaşıcı hastalılara yakalanmalarını kolaylaştırmaktadır. Göç eden toplumlarda etkileri nedeni ile bulaşıcı hastalıklar en sık rastlanan sağlık sorunlarıdır. Göç eden çocukların özellikle temel sağlık hizmetlerinin bir parçası olan aşılama hizmetlerinin yeterli düzeyde uygulanamaması nedeniyle göç ettikleri ülkelerde salgınlara neden olabilmektedir ^(1,6). Özellikle de temel sağlık hizmetlerinin uygulanamaması ya da aksaması nede-

ni ile ülkemizde görülmeyen bazı hastalıklara ve salgınlara neden olmuştur ⁽¹⁶⁾. Salgınlar yalnızca göç eden çocuklarda değil aynı zamanda göç alan toplumlardaki çocuklarda da ekonomik temelli risklere maruz bırakmakta ve bu çocukları da aşı ile önlenemez hastalıklara maruz bırakmaktadır ⁽¹⁴⁾.

Çocukların sağlık güvencelerinin olmaması, ekonomik koşulların yetersizliği ya da tedaviye ulaşamama taşıyıcılık devam edebilmekte böylece de salgın riskini sürekli gündemde tutabilmektedir ⁽⁶⁾. Özellikle göç eden çocukların kayıtlarının yapılamaması ve aşı kartlarının olmaması nedeniyle aşıları yapılamamaktadır ⁽¹²⁾.

Literatürde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Ürdün, Lübnan, Irak ve Türkiye'deki kamplarda kalan Suriyelilerde kızamık, verem ve çeşitli bulaşıcı deri hastalıklarına rastlandığı belirtilmektedir ^(7,17). Türkiye'de 2012 yılı verilerine göre 349 kızamık olgusu görüldüğü ve bu sayının Suriyeli sığınmacı sayısının artması ile günümüzde 20 katına çıktığı belirtilmektedir ⁽¹⁷⁾. Ayrıca şark çıbanı gibi hastalıklar da yeniden görülmeye başlamıştır. Bazı hastalıklar ve aşıları dahi kaldırılan çocuk felci gibi hastalıkların göç alan bölgelerde görüldüğü belirtilmektedir ⁽⁷⁾. UNICEF'in verilerine göre Suriye'de 2013 yılında başlayan çocuk felci salgınının ardından 1 milyonun üzerinde Suriyeli ve Türkiyeli çocuğa çocuk felci ve kızamık aşısı yapıldığı belirtilmektedir ⁽¹⁸⁾.

Esin ve ark.'nın ⁽¹⁹⁾ ülkemizde yoğun göç alan bir bölgede sağlık etkilerini değerlendirdikleri çalışmalarında göçmenlerin %50'sini 0- 9 yaş grubu çocukların, oluşturduğu belirtilmektedir. Ayrıca %99,6'sının kimlik kartı bulunmadığı için buna bağlı olarak sağlık güvencesinin olmadığı ve okul çağında olmalarına rağmen, çocukların hiçbirinin okula gitmediği, 0-15 yaş arası çocukların yalnızca %8,5'inin aşı kartı olduğu belirtilmektedir ⁽¹²⁾.

2. Beslenme

Göç etme ve mülteci olma çocukları temel yaşam hakkı olan sağlık hakkı gibi, beslenme, barınma ve eğitim haklarından da yoksun bırakmaktadır ⁽¹⁴⁾. Savaşlar ve zorunlu göçler sonrasında yoksulluk ile

birlikte hastalık, sakatlık ve ölüm oranları artmaktadır ⁽¹⁶⁾.

Göç sonrasında çocuklardaki temel sağlık sorunlarından biri de malnütrisyonlardır. Göçler sonrasında toplumun yeterli barınma ve beslenme gereksiniminin karşılanamaması ile gelişen hijyen ve beslenme sorunları çeşitli hastalıklara neden olabilmektedir ^(14,20).

Göç ile birlikte yağ ve karbonhidrat ağırlıklı beslenen, beslenme alışkanlıkları değişen çocuklar ölüme varan malnütrisyon gibi ciddi sorunlar görülmektedir ⁽⁶⁾. UNICEF'in (2016) verilerine göre Suriyeli 2200'den fazla çocuğa beslenme taranması yapıldığında, 45'inde orta düzeyde akut malnütrisyon tespit edilmiş ve çocuklar tedavi programına alınmış, çocuk beslenmesi, gıda güvenliği, su ve sanitasyon gibi konuları kapsayan olağanüstü durumlarda beslenme eğitimleri gerçekleştirilmiştir ⁽¹⁸⁾.

Beslenme yetersizliği, bedensel ve zihinsel gelişimi olumsuz etkilediği için engelliler, gelişme geriliği olanlar ve kronik hastalıklara yakalananların büyük çoğunluğu göçte maruz kalan yoksul çocuklar oluşturur ⁽¹⁶⁾.

3. Eğitim

Çocukların temel hakları çevresinde ele alınması gereken konulardan biri de eğitimidir. Eğitim hakkı, her çocuğa devletlerin anayasaları ve "Çocuk Hakları Sözleşmesi" ile tanımlanan doğal bir hak olup diğer çocuk haklarının da oluşmasını sağlayan en temel haklardır.

Literatürde eğitim hakkından yararlanamayan çocukların daha fazla istismar ve şiddet riskine maruz kaldığı, travma sonrası stres bozukluğu semptomlarına ve fiziksel ve psikolojik gelişimlerinde çeşitli gerilemelere neden olduğu belirtilmektedir ⁽²¹⁾. Ya da çocuklar eğitim olanaklarından yararlansalar bile çeşitli uyum sorunlarına maruz kaldıkları görülmektedir ⁽²²⁾. Ayrıca dikkat sorunları, okul başarısının düşmesi, okula gitmeyi reddetmeye ve öğrenme ve davranış bozukluklarına neden olabilmektedir ⁽¹⁴⁾.

Göçte maruz kalan çocukların eğitiminde devlet okullarında pasaportu ile ülkeye giriş yapanlar ya da ikamet izni olanlar eğitim alabilmekte ve eğitim alan-

lar açısından da özellikle dil sorunu yaşanmaktadır⁽⁷⁾. Ülkemizde göçe maruz kalan Suriyeli çocukların yaklaşık %10'u kadarının eğitim alabildiği bildirilmiştir^(15,18).

Yine sürekli göç alan ülkemizdeki Suriyeli çocukların eğitim ve korunma gereksinimlerinin büyük ve sürekli artış gösterdiği belirtilmektedir. UNİCEF (2015) Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre, yaklaşık 325000 Suriyeli çocuğun okula ya da geçici eğitim merkezlerine kaydı bulunduğu ve bu rakamın Haziran 2015'e kadar %50 artış gösterdiği bildirilmiştir. Dünya genelinde sürekli artış gösteren göç eden çocuk nüfusu sorunu nedeni ile çok fazla çocuğun eğitim sisteminin dışında kaldığı görülmektedir. Bu nedenle ülkelerin ortaklaşa şekilde bu güçlüklerin üstesinden gelmesi, bu kız ve erkek çocukların "kayıp kuşak" haline gelmesinin önüne geçilmesi önemlidir⁽¹⁸⁾.

4. Çocuk Suçluluğu

Her çocuğun doğal hakkı olan yaşına uygun bir yaşam ortamında yaşama bulunma hakkı vardır. Bu haklardan yararlanamadığı göçler gibi durumlarda suça yatkınlık kavramı da açığa çıkmaktadır. Çocukları suç kavramına iten nedenler çeşitli olmak ile birlikte göç olayının etkisi de yadsınamazdır.

Erkan ve Erdoğan'nun⁽²³⁾ çalışmalarında, suça yönelmelerinde temel nedenin son yıllarda ailelerin kırsal kesimden kente göçlerin olduğu vurgulanmaktadır. Çocukluk döneminde yaşanan göç, öz güven eksikliği olan, sürekli tehdit duygusu ile yaşayan, çevresine yabancılaşan ve sonucunda da etrafına düşmanca duygular beslemeye itilen çocuk ve gençlerin yetişmesine neden olmaktadır.

Göç ile birlikte çocukları suç davranışına yönelten olası riskler incelendiğinde, örneğin, göç edilen yerleşim yerinde gözlemlenen ayrımcılık algısının sosyal uyumu zorlaştırdığı bildirilmektedir. Ayrıca bu olumsuz algıya bağlı olarak çocuklar arasında suç olaylarında artışa, yakın ilişkilerin ise çocuk suçluluğunda koruyucu bir rol üstlendiği belirtilmektedir⁽²⁴⁾.

Literatürde göç ve çocuk suçluluğu incelendiğinde, çocukların saldırgan davranışlar göstermesi ve

suça yönelmelerinde temel nedenin son yıllarda ailelerin kırsaldan kente göç etmiş olmasının sonucu olduğu belirtilmektedir⁽²³⁾.

Göçlerle birlikte kültürel çatışma da kişilerin kimlik krizine ve psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Böylece kentsel bölgelerdeki göçlerin artışı ile birlikte kentlerde işsizlik oranı da artınca gasp, hırsızlık ve toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır⁽²⁵⁾.

5. Çocuk Ruh Sağlığı

Göç olgusu, yüzyıllar boyunca bireyleri ve toplumları özellikle de en çok etkilenen grup olarak çocukları ekonomik, toplumsal ve psikolojik yönden etkileyen bir durumdur. Bu durum yalnızca yetişkin bireyleri etkisi altına almakla kalmayıp, göç yaşayan çocuklarda daha fazla davranış ve duygusal sorunlar görülmektedir. Bu sorunlar arasında çoğunlukla depresyon, arkadaş ilişkilerinde sorunlar, travma sonrası stres bozukluğu, hiperaktivite semptomları, düşük benlik saygısı, yaşam doyumunda azalma yer almaktadır^(8,21).

Literatürde, göçün çocuklar üzerindeki etkilerinde ailelerin göç hakkındaki tutumları, sosyoekonomik düzey ve eğitim durumları, göçe ilişkin ekonomik, sosyal etkenler, politik, çeşitli göç nedenleri, göç sırasında ve devamında çocuk-ebeveyn ayrılığı yaşanıp yaşamama durumları gibi faktörler yer alır⁽²¹⁾.

6. Çocuk İşçiliği ve İstismar

Çocuk ihmal ve istismarı ile ebeveynlerin çocuklarının bakım, beslenme, barınma, ısınma, sağlık ve eğitim gibi temel yaşamsal gereksinimlerini karşılamamaları durumlarında karşılaşılmaktadır. Göç olgusu gibi çoğunlukla temel gereksinimlerinin tam anlamıyla karşılanamadığı durumlarda çocuk istismarı karşılaşılabilecek sorunlar arasında yer almaktadır.

Literatürde göç sonrasında Suriyeli küçük kızların dini nikâh ile evlendirilmesinin yaygınlaştığı, evlenme yaşının 11-12'ye kadar düştüğü belirtilmektedir. Ayrıca nikâh olgusu altında kız çocuklarının cinsel obje olarak görülmesine neden olduğu ve özellikle bu kız çocuklarının yaş ortalamasının 12'ye kadar düşse-

bildiği belirtilmektedir ⁽¹²⁾.

İşgücü nedeniyle çocuk işçiliği sayısının Suriye'den göç edenlerin daha yaygın yaşadığı illerde artmıştır. Göçmen çocuklar ağır yoksulluk içinde bulunmaları nedeniyle hak ihlallerine maruz kalırlar. Ucuz iş gücü yaygın yaşadığı bölgelerde çocuk işçiliği artmış göstermektedir. Literatürde çocuk emeğinin kullanıldığı alanlar inşaat işçiliği, tekstil sektörü, hizmet sektörü, mevsimlik tarım işçiliği ve çobanlık gibi alanlar olduğu belirtilmektedir.

Göç nedeniyle çocuk işçiliğine maruz kalan çocuklar ayrıca çeşitli kazalar, şiddet veya suça yönelmeye kadar uzanan çeşitli risklere maruz kalabilmektedirler. Çocuklarda ucuz işgücü nedeni ile sigortasız çalıştırılan çocuklar işveren tarafından suistimale uğrayabildiği belirtilmektedir ^(12,26,27). Bu riskleri en aza indirebilmek için çalışan çocukların sosyal ve kültürel açıdan kendilerini geliştirmelerine fırsatlar verilmesine ve bu eşitsizlikleri giderebilecek düzenlemelere gereksinim duyulmaktadır.

Göç eden çocuklar, ailenin ekonomik sorunlarını yüklenmekte, eğitim olanaklarından yoksun kalmakta ve en temel çocuk haklarından biri olan oyun oynama hakkından uzak bir yaşam sürmektedirler. "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" ile de vurgulanan oyun oynama hakkının çocukların elinden alınması ciddi bir konudur. Göçe maruz kalan çocukların, oyun alanlarına yeterince ulaşamadıkları, büyük çoğunluğunun da çalışmak zorunda olduğu gözlenmektedir. Çocukların gelişimi için önemli ve temel haklarından biri olan oyun oynama haklarının gerçekleştirilememesi çocukların psikolojik gelişimini tehlikeye sokan bir durum olarak da karşımıza çıkar ^(11,28).

Göçün Çocuk Sağlığı Üzerindeki Etkisini Önlemede Hemşirenin Rolü

Göçün çocuk sağlığı üzerinde olumsuz etkileri ele alındığında, dünya çocuklarının sağlıklarının geliştirilerek sürdürülmesinde temel sağlık hizmetlerine ve sağlık hizmetlerinin önemli bir üyesi olan hemşirelere önemli görevler düşmektedir. Toplumda bireylerin sağlığının korunması ve geliştirilmesi, sağlığı bozulduğu durumlarda ise iyileşmesinde görev alan hemşi-

reler, göç olayı yaşayan çocukların bakım ve sağlığının sürdürülmesinde de önemli rol ve sorumluluklar üstlenirler.

Dünyada göç olayı çeşitli faktörlere bağlı olarak şekillenmekte ve etkileri de yaşanan/göç edilen bölge ve kültürler göre hem sağlık alanında hem de diğer alanlara göre farklılaşmaktadır. Bu nedenler ile çocukları ister aileleri ile ya da tek başına göçe iten nedenler ve çocuk sağlığına yansımaları değerlendirilmelidir. Göç eden ailelerin kültürünü tanıyarak, sağlık ve hastalıkta etkili olan faktörleri değerlendirilmelidir.

Olumsuz çevre koşulları maruz kalma çocuk sağlığını ve temel sağlık hizmetlerini ciddi biçimde etkileyerek, bebek ve çocuk ölümlerinin gerçekleşmesine neden olabilmektedir. Özellikle beslenme, hijyen, bağışıklama, sık görülen çocukluk dönemi hastalıkları ve ev kazaları konularında aileler eğitilmiş, anne ve çocuklar için ulaşılabilir sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasında hemşirelere görevler düşmektedir.

Hemşireler, göçe maruz kalan çocukların sağlığının geliştirilmesinde kronik ve bulaşıcı hastalıklar konusunda eğitimler ile desteklemeli, çocukların temel insan hakları konusunda savunucu olmalı, büyüme gelişme süreçlerini takip etmeli, güvenli oyun alanları sağlayabilmeli, toplumda göçün çocuk ve aile için etkileri konusunda farkındalığını artırarak, kişilerle iletişim kurmalarını sağlamalı ve toplumun önyargılarını gidermeye çalışmalıdır. Sağlıklı aile ilişkilerine yönelik eğitimler düzenlemeli, anne babaların çocukların büyüme gelişme süreçleri ile ilgili sürekli eğitmeleri ve ailede şiddetin azaltılmasında rehberlik etmelidir. Hemşireler çocuk hakları savunucusu olarak göçmen çocuklara yönelik geliştirilen politikalarda söz sahibi olmalıdırlar.

Göç sonucunda yaşanan sorunlara kalıcı çözümler üretebilmek devamlılığı olan ve etkili politikalar ile olasıdır. Bu bağlamda çocukların yaşadıkları alanlarda yapılacak değişimler ile çocukların sosyalleşmesi ve enerjilerini olumlu aktivitelere yönlendirebilecekleri güvenli oyun alanlarının oluşturulması, çocukların sigara, alkol vb. zararlı madde kullanımına engel

olacağı ve çocuk suçluluğunun azalmasında etkili sonuçlar elde edileceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak, günümüzde dünyayı ve ülkemizi etkisi altına alan göç ve çocuklar üzerinde yarattığı etkiler küresel ve disiplinlerarası sorunlardır. Bu doğrultuda çocukların sağlıklarının geliştirilmesi için farklı sağlık disiplinlerinde yer alan sağlık profesyonellerinin multidisipliner işbirliği sağlayarak çocukların sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürdürmelerini hedeflenmeleri gerekmektedir. Sağlık hizmetlerinde çalışan hemşirelerin, mevcut ve potansiyel sağlık risklerini belirleyerek göç eden çocukların sağlıklarının geliştirilmesinde önemli roller düşmektedir.

KAYNAKLAR

1. Çalım S, Kavlak O, Sevil Ü. Evrensel bir sorun: Göç eden kadınların sağlığı ve sağlık hizmetlerinde yaşanan dil engeli. *Sağlık ve Toplum* 2012;2:11-19.
2. Aksoy Z. Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *The Journal of International Social Research* 2012;5:292-303.
3. Topcu S, Beşer A. Göç ve sağlık. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2006;3:37-41.
4. Bakar C. Göç ve Sağlık: Binlerce yıldır sona ermeyen yolculuğun sağlığa etkileri. Hemşirelik ve Ebelikte Kültürlerarası Yaklaşım Sempozyumu, 9-11 Nisan 2009 Çanakkale, 43-49.
5. Harunoğulları M. Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi* 2016;1:29-30.
6. Gümüş Y, Bilgili N. Göçün sağlık üzerindeki etkileri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 2015;18:63-67.
7. ORSAM-2015. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. [http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/tr\(48\).pdf](http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/tr(48).pdf)
8. Adhikari R, Jampaklay A, Chamrathirong A. Impact of children's migration on health and health care-seeking behavior of elderly left behind. *BMC Public Health* 2011;11:143. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-143>
9. IOM & UNICEF. IOM and UNICEF Data Brief: Migration of Children to Europe, http://www.iom.int/sites/default/files/press_release/file/IOM-UNICEF-Data-Brief-Refugee-and-Migrant-Crisis-in-Europe-30.11.15.pdf
10. Çevik SA. Suriye'den Türkiye'ye göç'ün etkileri. *Gümüşhane*

11. Özservet Y, Sirkeci E. Editörden: Çocuklar ve göç. *Göç Dergisi* 2016;1:1-4.
12. Türkay M. Çocukların Sorunları. Savaş, Göç ve Sağlık, Türk Tabipleri Birliği Yayınları: Ankara 2016. s:71-75.
13. Polat S, Evliyaoğlu N. Göçmen çocuklar. *Türkiye Klinikleri J Pediatr Sci* 2008;4(6):52-5.
14. Gözübüyük AA, Duras E, Dağ H, Arıca V. Olağanüstü durumlarda çocuk sağlığı. *Journal of Clinical and Experimental Investigations* 2015;3:324-330.
15. Sayılarla Dünya Çocuklarının Durumu-2014. Eşitsizliklerin ortaya konulması, çocuk haklarının ileriye götürülmesi, <http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2014/05/unicef-dunya-cocuklarinin-durumu-raporu-2014.pdf>, Erişim tarihi:18.07.2016.
16. Şener D, Ocakçı A. Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerine çok boyutlu etkileri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2014;1:57-68.
17. Korkmaz AÇ. Sığınmacıların sağlık ve hemşirelik hizmetlerine yarattığı sorunlar. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi* 2014;1:37-42. <https://doi.org/10.5222/SHYD.2014.037>
18. UNİCEF-2016. Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar. http://unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/T%C3%BCrkiyedeki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar_Bilgi%20Notu%20Kasim%202015.pdf
19. Esin NM, Ardıç A, Nar Ş, Yıldırım B, Sunal N. İstanbul'un Bir Bölgesinde Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin Yaşam Koşulları. 17. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Edirne 2014.
20. Mu R, de Brauw A. Migration and Young Child Nutrition: Evidence from Rural China 2013, <http://ftp.iza.org/dp7466.pdf>
21. Polat G. İç göçün çocuk ruh sağlığına etkisi ve sosyal hizmet müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 2007;1:89-106.
22. Uluocak GP. İç göç yaşamış ve yaşamamış çocukların okulda uyumu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 2009;26:35-44.
23. Erkan R, Erdoğan MY. Göç ve çocuk suçluluğu. *Aile ve Toplum* 2006;9:79-90.
24. Korkmaz M, Erden G. Çocukları suç davranışına yönelten olası risk faktörleri. *Türk Psikoloji Yazıları* 2010;25:76-87.
25. Koçak Y, Terzi E. Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2012;3:163-184.
26. Flamm S. The Linkage Between Migration and Child Labor: An International Perspective 2010. https://web.stanford.edu/group/sjir/12-1/fall10-final_2.pdf
27. Demiral Y, Demir E. Olgü Sunumu: Sığınmacılarda Çocuk İşçiliği. Savaş, Göç ve Sağlık, Türk Tabipleri Birliği Yayınları: Ankara, 2016. s:44-45.
28. Şen B, Kahraman F. Oyun hakkının uzağında yaşamak: Türkiye'de iç göç ve çocuk emeği. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2012;27:167-189.